

ÜSKÜDAR SIBYAN MEKTEPLERİ VE CUMHURİYET DEVRİNDE GEÇİRDİKLERİ TAMİRLER

Mert Ağaoğlu¹
Hilal Değirmenci²

Giriş

Mahalle mektebi, taş mekteb, darü'ssıbyan, mekteb-i sıbyan, mekteb-i İbtidaiye gibi isimlerle anılan sıbyan mekteplerinin hocalarına mualim, yardımcılara ise kalfa (halife) adı verilirdi. Osmanlı sıbyan mektepleri, okuma-yazma, Kur'an-ı Kerim, ilmihal ve basit hesapların öğretildiği, genelde 4-6 yaş arası çocukların gittiği başlangıç seviyesindeki eğitim kurumlarıydı. XVIII. yüzyılda müfredata yeni dersler eklenmiş, Hamidiye Sıbyan Mektebi'nde Arapça'nın yanında Farsça ve hat dersleri de verilmiştir. Osmanlı İstanbul'undaki sıbyan mektepleri daha çok tek derslikli, bazen iki derslikli, kare veya dikdörtgen planlı, ahşap çatı, tonoz veya kubbeyle örtülü, kesme taş yahut almasıık örgü ile inşa edilmiş, çoğunlukla fevkanî olan yapılarıdır. Genellikle kibleye yönelik inşa edilirler ve içlerinde mihrap nişi bulunurdu. Altlarında tonozlu dükkânlar, sebil ve çeşme gibi yapılar olurdu. Sebil ile birlikte inşa edilenlere sebil-küttab adı verilmiştir. XVIII. yüzyıldan itibaren bazılarının içine küçük bir hoca odası eklenmiştir. Daha çok bir külliye bünyesinde yapılmışlardır. Lakin müstakil olarak inşa edilen sıbyan mektepleri de mevcuttur. Külliye içinde yer alan sıbyan mekteplerinin en önemli özelli-

¹ Dr. Sakarya Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü – Türk İslam Sanatı Anabilim Dalı.

² Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları YLP öğrencisi.

ği, diğer yapılardan yalıtılmış bir biçimde yerleştirilmiş olmalarıdır. Bunun sebebinin cami, medrese, kütüphane gibi sükûnet içinde olması gereken yapıları, sıbyan mektebindeki çocuk sesinden muhafaza etmek olduğu düşünülebilir. Bu sebepten sıbyan mektepleri genellikle sokağa yakın köşe başlarında konumlandırılmıştır.³

Üsküdar Sıbyan Mektepleri

1. Mihrimah Sultan Sıbyan Mektebi

Resim 1. Mihrimah Sultan Sıbyan Mektebi.

Mektep, Mihrimah Sultan Külliyesi'nin bir birimi olup, Üsküdar iskelesinin karşısında, Selman Ağa Çeşmesi sokakta yer almaktadır. Banîsi Mihrimah Sultan, I. Süleyman'ın (Kanunî) kızı olup, Sadrazam Rüstem Paşa'nın eşidir. 1556-57 veya 1557-58 yıllarında vefat etmiş, Süleymaniye'de babasının türbesine defnedilmiştir.⁴

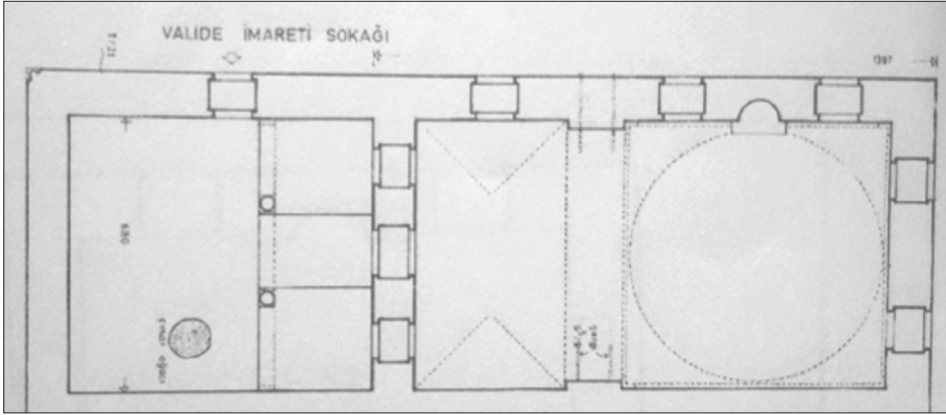
1540-47 yılları arasında yaptırılan külliyenin, iki kısımdan oluşan sıbyan mektebinin ilk kısmı kubbeli revaklı bir alan olup, yazlık derslane olarak kullanılmaktaydı. Buna eş büyüklükteki kubbeli mekân ise kışlık derslane kısmıdır. Yokuş üzerine inşa edilen mektebe merdivenle çıkılır ve buradan revaklı kısma girilir. Kışlık derslane kısmı ise, yapının

yokuşta olmasından kaynaklanan kot farkından dolayı, altını doldurmak amacıyla, bir çeşme ile inşa edilmiştir. Bu cephe sonradan dükkâna çevrilmiştir.⁵ Yazlık kısım kare planlı olup, dört kemer üzerine düz köşe tromplara

³ Mert Ağaoğlu, *Hassa Baş Mimarları El-Hac Mustafa Ağa, Kara Ahmet Ağa ve Mehmed Tahir Ağa'nın Döneminde İstanbul'daki İmar Faaliyetleri*, İstanbul 2018, s. 38.

⁴ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî* İstanbul 1996, s. 83.

⁵ İsmail Orman, "Mihrimah Sultan Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*,

Plan 1. Mihrimah Sultan Sıbyan Mektebi Planı
(İstanbul Vakıflar II. Bölge Müdürlüğü'nden alınan, Zeynep Ahunbay'a ait plan)

oturtulmuş bir kubbe ile örtülüdür. Giriş cephesinde eyvan şeklinde genişçe yekpare bir pencere açıklığı bulunur. Kışlık kısma geçiş mermer söveli kemerli bir kapı ile sağlanır. Kare planlı olan bu kısmın üç cephesinde birer pencere açıklığı ve dört köşesinde küçük yarım kubbeler bulunur. Bu bölüm sekizgen bir form oluşturur ve aynı formdaki kubbe kasnağıyla, kasnağın üzerine oturan kubbeyi taşımaktadır. Kışlık derslane mimari açıdan bakıldığında yazlık dershaneden tamamen farklı bir formdadır.⁶

Sıbyan mektebi 1964 yılında, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu kararıyla, ilave ve değişiklik yapılmamak şartıyla, çocuk kütüphanesi olarak kullanılması amacıyla M.E.B.'e tahsis edilmiştir.⁷ 1966-67 yıllarında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restore edilerek, 1968 yılında çocuk kütüphanesi olarak hizmete açılmıştır.⁸ 2001 yılında İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğü'nün kararıyla mektepte basit onarım çalışmaları yapılmış ve 2002 yılında yeniden kütüphane olarak açılmıştır.⁹ Günümüzde hâlâ çocuk kütüphanesi olarak kullanılmaktadır.

C.XXX, Ankara 2005, s. 40-42.

⁶ Mehmet Nermi Haskan, Yüzyıllar Boyunca Üsküdar, İstanbul 2001, II, s. 918.

⁷ İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nden alınan, 12.09.1964 tarihli karar yazısı.

⁸ İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nden alınan, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün 21.11.1967 tarihli yazısı.

⁹ İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nden alınan, 18.02.2002 tarihinde İstanbul Rölöve ve Anıtlar Müdürlüğüne sunulmuş rapor.

2. Rüstem Paşa Sıbyan Mektebi

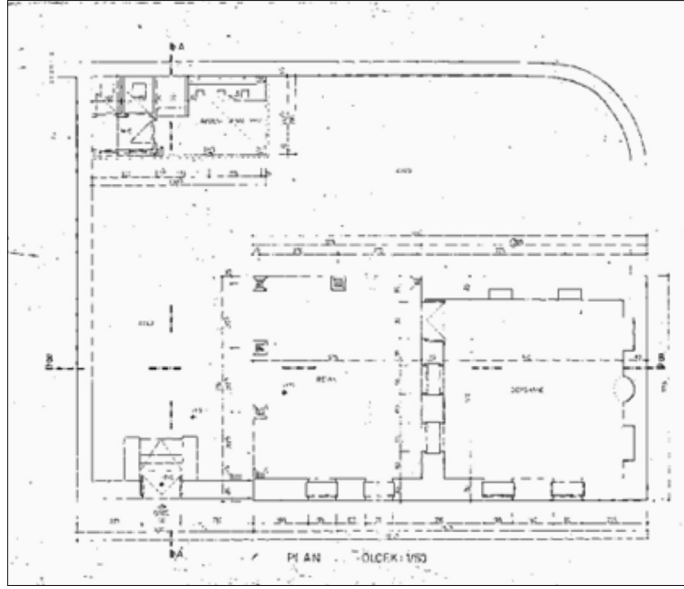
Resim 2. Rüstem Paşa Sıbyan Mektebi.

Mektedir, Doğancılar Caddesi ile Hafız Ali Paşa sokağının kesiştiği köşede, İmrahor Camii karşısındadır. Banisi Rüstem Paşa, Arnavut asıllı olup, haremde eğitim almış ve rikab ağası olarak görevlendirilmiştir. I. Süleyman'ın (Kanunî) kızı Mihrimah Sultan ile evlenerek üçüncü vezirliğe, sonrasında sadrazamlığa yükselmiştir. 1561 yılında vefat eden Rüstem Paşa'nın türbesi Şehzade Camii'ndedir. Eşi Mihrimah Sultan gibi kendinin de birçok vakfı bulunmaktadır.¹⁰ Mektebin yapım tarihi ve mimarı tam olarak bilinmemekle birlikte 1551 yılında Mimar Sinan'a yaptırıldığı tahmin edilmektedir.¹¹

Kâgir olan yapı bir sıra küfeki kesme taş ve üç sıra tuğla dizisi şeklinde almaşık örgü tekniğinde inşa edilmiştir. Kuzey cepheden ahşap bir kapı ile mektebin bahçesine girilmektedir. Bu cephede altta dört, üstte iki olmak üzere altı pencere açıklığı bulunmaktadır. Doğu cephesinde ise iki pencere açıklığı daha vardır. Yapının ana mekânına batı cephesinden çift kanatlı ahşap bir kapıyla girilir. Girişin karşısında dar bir niş formunda ocak yer alır. Ocağın üstünde de iki pencere açıklığı bulunur. Yapı toplamda on pencere

¹⁰ Erhan Afyoncu, "Rüstem Paşa", DİA, C.XXXV, Ankara 2008, s. 288-290.

¹¹ Mehmet Nermi Haskan, a.g.e., II, s. 923.

Plan 2. Rüstem Paşa Sıbyan Mektebi Planı
(İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu
Müdürlüğü'nden)

ile aydınlanmaktadır. Mektebin tavanı ahşaptır. Ahşap tavan, kiremit kaplı kırma çatı ile örtülüdür.¹²

1940'lı yıllarda Cumhuriyet Halk Partisi'nin bir şubesi, 1970'lerde Üsküdar Halkevi olarak kullanılan yapı, arkasındaki ahşap evin yanmasıyla oldukça harap bir hale gelmiş,¹³ Vakıflar Baş Müdürlüğü tarafından 1979 yılında restorasyon kararı verilmiştir.¹⁴ Bu tarihten sonra 2008 yılına kadar bir restorasyon kaydı bulunamayan yapının, 2008 yılında Divan Edebiyatı Vakfı'na tahsis edilmek üzere restore edilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁵ Günümüzde hala Divan Edebiyatı Vakfı tarafından kullanılmaktadır.

¹² Tülay Akın, "Rüstem Paşa Sıbyan Mektebi", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, VI, İstanbul 1994, s. 376.

¹³ Tülay Akın, a.g.m., s. 376.

¹⁴ İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nden alınan, 14.07.1979 tarihli karar yazısı.

¹⁵ İstanbul Vakıflar II. Bölge Müdürlüğü'nden alınan, 2007 tarihli "İstanbul Üsküdar Rüstem Paşa Mektebi Rölöve-Restitüsyon-Restorasyon Raporu" ve İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nden alınan, 12.02.2018 tarihli karar yazısı.

3. Atik Valide Sultan Sıbyan Mektebi

Resim 3.
Atik Valide Sultan
Sıbyan Mektebi.

Mektep, Kartal Baba Caddesi ve Valide İmareti sokağın kesiştiği köşededir. Banisi Nurbanu Valide Sultan II. Selim'in eşi, Sultan III. Murad'ın annesidir. Üsküdar'da kendi adına yaptırdığı külliye başta olmak üzere birçok vakfı vardır. 1583'te vefat etmiş ve Ayasofya'da bulunan eşinin türbesine defnedilmiştir.¹⁶

Mimar Sinan yapısı olan bu mektep, Valide-i Atik Külliyesi'nin bir birimi olup, 1583 tarihli'dir.¹⁷ Yapı kare planlıdır. İç kısımdan pandantiflere oturan kasnaksız bir kubbe ile örtülüdür. Mektebin girişi doğu cephesinde, ahşap sundurmalıdır. Kuzey cephe hariç tüm cephelerde iki sıra halinde pencere açıklıkları bulunmaktadır. Sokak boyu uzanan kuzey cephe ise sağır bırakılmıştır.¹⁸

1928 yılında mektep olarak yürüttüğü faaliyetine son verilerek Toptaşı Cezaevini koruyan Jandarma Bölüğüne tahsis edilmiştir.¹⁹ 1700'lü yıllarda Feridun Ağa isimli bir kişi tarafından kütüphaneye çevrilen yapı uzun yıllar bu işlevini korumuş, sonrasında terkedilerek harap bir hale gelmiştir.²⁰ 2013

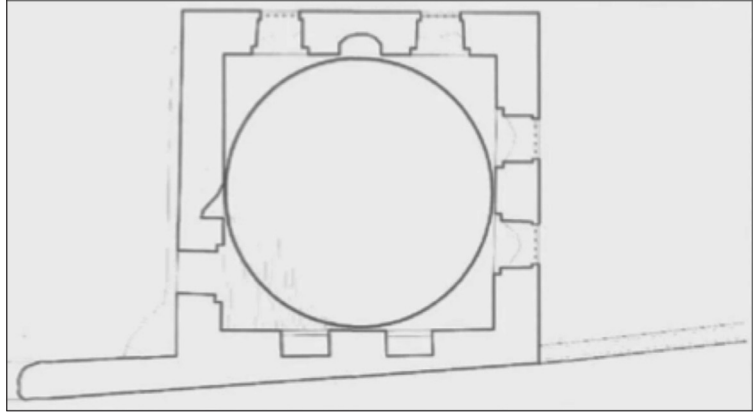
¹⁶ İlhan Şahin, "Nurbanu Sultan", *DİA*, C.XXXIII, Ankara, 2006, s. 250-251.

¹⁷ Mehmet N. Haskan, *a.g.e.*, II, s. 901.

¹⁸ M. Baha Tanman, "Atik Valide Sultan Külliyesi", *DİA*, C. IV, Ankara 1991, s. 68-73.

¹⁹ Mehmet N. Haskan, *a.g.e.*, II, s. 901.

²⁰ M. Baha Tanman, *a.g.m.*, s. 68-73.

Plan 3. Atik Valide Sultan Sıbyan Mektebi planı
(İstanbul Vakıflar II. Bölge Müdürlüğü'nden alınan, 2012 tarihli rölöve analiz raporunda bulunan plan)

yılında restorasyon raporu hazırlanan yapı,²¹ üzerinde yer alan bilgilendirme tabelasına göre, ilgili belediye tarafından 2018 yılında restore edilerek Hafızlar Derneği olarak kullanıma açılmıştır.

4. Mehmed Ağa (Kemeraltı) Sıbyan Mektebi

Mektep, Valide-i Atik Çeşmesi sokağının sol tarafında bulunmaktadır. Darüssaade Ağası Mehmed Ağa tarafından, Kemeraltı Camii ve çeşmesi ile birlikte, Sultan III. Murad döneminde, Davud Ağa'nın mimarbaşılığı sırasında, ²² 1589-90 tarihinde yaptırılmıştır. Kare planlı olan yapı kesme taş- tuğla ile almalı örgü tekniğiyle inşa edilmiştir. Ahşap çatılıdır. Alt katında tuvalet ve bir oda bulunmaktadır. Buradan dik bir merdivenle dershaneye çıkılmaktadır. Dershanenin yanında küçük bir oda daha vardır.²³ Yapıyla birlikte inşa edilen ve günümüze gelmeyen caminin altında bir kemer bulunmaktaydı. Buradan Toptaşı Caddesine geçilirdi. Bu nedenle yapılar *Kemeraltı* ismiyle de bilinmektedir.²⁴

²¹ İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nden alınan, 30.05.2013 tarihli restorasyon raporu.

²² Mert Ağaoğlu-Erman Albayrak, Mimarbaşı Kasım Ağa ve İstanbul, İstanbul 2018, s. 18.

²³ Mehmet N. Haskan, a.g.e., II, s. 914-915.

²⁴ Mehmet N. Haskan, a.g.e., İstanbul 2001, I, s. 250.

Resim 4.
Kemeraltı/Mehmet Ağa Sıbyan Mektebi.

Yapı günümüzde harap bir haldedir. Çatısı yıkılmış, dersane kısmı harap olmuştur. Alt katı depo olarak kullanılmaktadır. Yapının sadece Valide-i Atik Çeşmesi sokağa bakan cephesi harap bir halde ayakta. Bu cephede demir şebekeli dikdörtgen formlu iki pencere açıklığı görülmektedir. Pencere-ler içeriden metal kapaklarla kapatılmıştır. Herhangi bir restorasyon kaydı bulunamamıştır.

5. Çinili Sıbyan Mektebi

Mektep, Çinili Hamam Sokak ile Çavuşdere Caddesinin kesiştiği köşe- de bulunmaktadır. Çinili Külliyesinin birimlerinden biridir. Banisi Mahpey- ker Kösem Sultan, I. Ahmed'in eşi; IV. Murad, Sultan İbrahim ve Şehzade Kasım'ın annesidir. Üsküdar'da bahsi geçen külliye ve Anadolukavağı Camii'ni yaptırmıştır. Başka vakıfları da bulunmaktadır.²⁵ Mektep, Kasım Ağa'nın mimarbaşı oluğu dönemde, cadde tarafına bakan avlu duvarında yer alan çeşme ile birlikte 1642 yılında inşa edilmiştir.²⁶ Çeşmenin bulun- duğu konum dolayısıyla, çeşmenin kitabesinde belirtilen tarih mektebe de nispet edilmektedir.²⁷

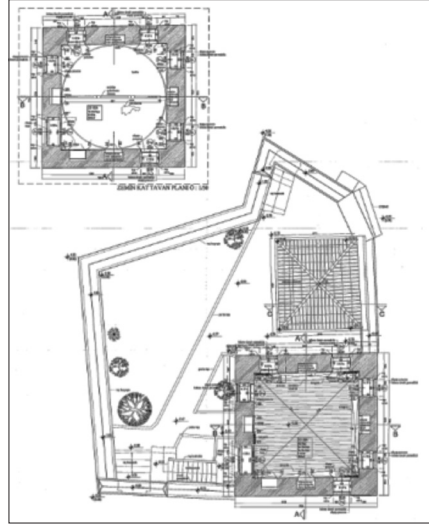
²⁵ Mücteba İlgürel, "Kösem Sultan", *DİA*, C.XXVI, Ankara, 2002, s. 273-275.

²⁶ Mert Ağaoğlu-Erman Albayrak, *a.g.e.*, s. 54.

²⁷ Gülçin Erol, "Çinili Camii Külliyesi", *DİA*, C.VIII, Ankara 1993, s. 335-337.

Resim 4.
Kemeraltı/Mehmet Ağa Sıbyan Mektebi.

Plan 4. Çinili Sıbyan Mektebi planı
(İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını
Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nden
alınan 2016 tarihli rölövede bulunan plan)

Fevkanî olan yapı, avlu duvarında bulunan çeşmenin haznesi üstüne inşa edilmiştir. Kare planlı olup, kasnaksız bir kubbe ile örtülüdür. Etrafını bir avlu duvarı çevrelemekte ve iki girişi bulunmaktadır. Yapının batısından 15 basamaklı bir merdivenle dershane kısmına çıkılmaktadır. Bu cephede ayrıca bir pencere açıklığı bulunur. Diğer cepheler ise ikişer pencere açıklığına sahiptir.²⁸

1964 yılında restorasyon geçiren yapı, 1966 yılında çocuk kütüphanesi olarak hizmet vermeye başlamıştır.²⁹ 1966 yılında bir onarım talebi daha söz konusudur.³⁰ Günümüzde hâlâ çocuk kütüphanesi olarak kullanılan mektebin 2017 yılında hazırlanmış, rölöve, restitüsyon, restorasyon projesi bulunmaktadır.³¹

²⁸ Ahmet Vefa Çobanoğlu, "Çinili Külliyesi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, II, İstanbul 1994, s. 519-522.

²⁹ Mehmet N. Haskan, *a.g.e.*, II, s. 906.

³⁰ İstanbul Vakıflar II. Bölge Müdürlüğü'nden alınan 04.05.1966 tarihli yazı.

³¹ İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nden alınan, 27.02.2017 tarihli rölöve raporu.

Resim 6. Abdülkâki Efendi Sıbyan Mektebi.

6. Abdülkâki Efendi Sıbyan Mektebi

Mektedir, Selvilik Caddesi üzerinde, Yeşilbaş Bayırı Sokakla keşistiği köşenin sağ tarafında, aynı isimle anılan caminin son cemaat yerinin önündedir. Yokuş üzerine inşa edildiğinden mektebin cadde üzerinde kalan kısmı tek kat, caminin avlusuna doğru inen kısmı iki katlı olarak inşa edilmiştir. Banisi Abdülkâki Efendi müderris olup, İzmir ve Halep kadılığı yapmıştır.³² H.1142 (M.1729-30) yılında vefat etmiştir. Mektebin yapım tarihi ihtilaflıdır. İ.Hakkı Konyalı caminin kitabesinden ebced hesabıyla 1652 tarihine ulaşmıştır. İkinci kitabe tamir kitabesi olup, yapının 1875'te ihya edildiğini belirtmektedir.³³ Yapı Sultan IV. Mehmed döneminde, Meremmedci Mustafa Ağa'nın mimarbaşılığı sırasında inşa edilmiştir.³⁴

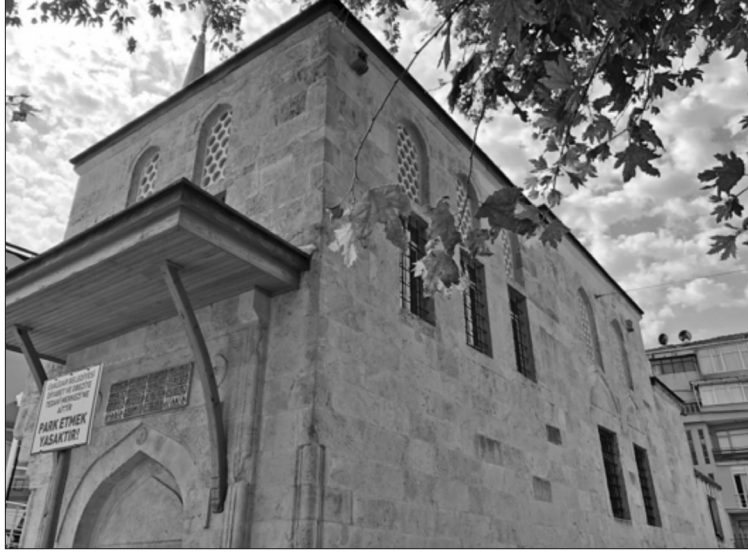
Yapı dikdörtgen planlı olup, fevkanîdir. Girişi caminin son cemaat yerinin karşısındadır. Cadde seviyesinden aşağı inen bir merdivenle buraya ulaşılır. Geçirdiği onarımlar neticesinde özgün halini kaybetmiş, son olarak 2015 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından restorasyonu yapılmıştır. Günümüzde caminin imamına tahsis edilmiş, meşruta olarak kullanılmaktadır.

³² Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, İstanbul 1996, III, s. 296.

³³ Tarkan Okçuoğlu, "Bâkî Efendi Camii ve Sıbyan Mektebi", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, II, İstanbul 1994, s. 2.

³⁴ Mert Ağaoğlu-Erman Albayrak, *a.g.e.*, s. 18.

Resim 7.
Kapı Ağası
Yakup Ağa
Sıbyan
Mektebi.

7. Kapıağası Yakub Ağa Mektebi

Mektep, Eski Toptaşı Caddesi ve Dr. Fahri Atabey Caddelerinin arasında, Hasan Bey Sokağı cepheli olarak yer almaktadır. Dört tarafı yoldur. Banisi Yakup Ağa saray haremünde yetişerek önce eski saray ağası, sonrasında ise, 1679 yılında babüssaade ağası olmuştur.³⁵ Yapıyı Sultan IV. Mehmed döneminde, Ahmed Ağa'nın mimarbaşılığı sırasında, altındaki çeşme ile beraber 1678 yılında, saray ağası görevindeyken yaptırmıştır.³⁶

Fevkanî olan mektep, kare planlıdır. Düzgün kesme taşla inşa edilmiş ve tek kubbeyle örtülüdür. İki kapısı bulunan yapının, ana mekânına giren kapısının önünde kubbeli, işlemeli mermer sütunları olan bir revak bulunuyordu. Fakat bu kısım zamanla harap olmuş, işlemeli sütun ve sütun başlıklarından eser kalmamış, kubbeleri çökmüştür. Kapının mermer sövesinde tek satırlık sülüs bir kitabe yer almaktadır. Kitabede Hz. Muhammed'in bir hadisi yazar:

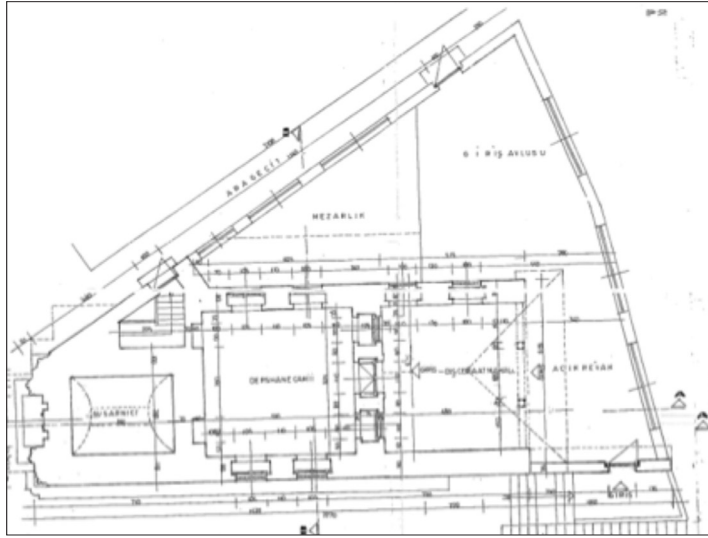
“Kale Resulullahi sallallahu aleyhi ve sellem: -Talebü'l-ilmî feridatün alâ külli müslimin ve müslimetin-” (Allah Resulu (s.a.v.) buyurdu: -İlim istemek kadın ve erkek tüm Müslümanlara farzdır.)

Çeşmenin üstünde bulunan mektebe 12 basamaklı taş bir merdivenle çıkarılır. Sağında ve solunda iki altta iki üstte olmak üzere dört pencere açıklı-

³⁵ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, İstanbul 1996, IV, s. 649.

³⁶ Mehmet N. Haskan, *a.g.e.*, II, s. 939.

Plan 5.
Kapı Ağası
Yakup Ağa Sıbyan
Mektebi planı.
(İstanbul 6
Numaralı Kültür
Varlıklarını Koruma
Bölge Kurulu
Müdürlüğü'nden
alınan 2012 tarihli
restitüsyon
raporunda
bulunan plan)

ğı bulunmaktadır. Kapı tarafında ise sadece iki alt pencere açıklığı bulunur. Dershane kısmının solundan ayrı bir kapıdan başka bir odaya geçilir. Burası mektep hocasının odasıdır. Odanın altında çeşmenin haznesi bulunur. Devrinin nadide eserlerinden olan bu yapı uzun bir süre bakımsız kalmış, sonrasında mescid olarak kullanılmıştır.³⁷

Mektebin 1969 yılında camiye dönüştürüldüğü düşünülmektedir.³⁸ Yakınında bulunan Arakiyeciler Camii'nin tahrip olmasıyla cami ihtiyacını gidermek üzere, Divitçiler Camii ismiyle kullanılan yapıya minare, son cemaat yeri, vaaz kürsüsü ve minber eklenmiştir.³⁹ Yapı 1998 yılında sıbyan mektebi olarak tescil edilmiş ve eklerinden arındırılarak özgün haline getirilmesine İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nden alınan, 23.11.1995 tarihli mimari durum raporu. karar verilmiştir.⁴⁰ 2004 yılında ilgili belediye, Vakıflar Genel Müdürlüğü'nden yapıyı kütüphane olarak kullanabilmek için tahsisini talep etmiştir. Belediyenin isteği,

³⁷ İ. Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi*, İstanbul 1976, II, s. 315-316.

³⁸ İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nden alınan, 31.12.2007 tarihli rapor.

³⁹ İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nden alınan, 23.11.1995 tarihli mimari durum raporu.

⁴⁰ İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nden alınan, 07.01.1998 tarihli karar yazısı.

yapının restorasyonunun yapılması şartıyla kabul edilmiştir.⁴¹ 2008 yılında restore edilen yapı⁴² günümüzde Nil Eğitim ve Yardımlaşma Derneği binası olarak kullanılmaktadır.

8. Çavuşbaşı (Şehid Ahmed Paşa) Sıbyan Mektebi

Resim 8.
Şehid Ahmet
Paşa / Çavuşbaşı
Sıbyan
Mektebi.

Mektep, Valide-i Atik Mahallesi, Boybeyi Sokakta, Fenayi Ali Efendi Camii karşısındadır. Altındaki çeşme ile birlikte H.1116 (M.1704) tarihinde;⁴³ Sultan III. Ahmed döneminde, Ebubekir Ağa'nın mimarbaşılığı sırasında,⁴⁴ Aydın, Adana beylerbeyliği ve Anadolu valiliği görevlerinde bulunan, H. 1128 (M. 1715-16) yılında Petervaradin Savaşı'nda şehid olan Türk Ahmed Paşa⁴⁵ tarafından yaptırılmıştır. Mektebi yaptırdığı sırada çavuşbaşı olduğu

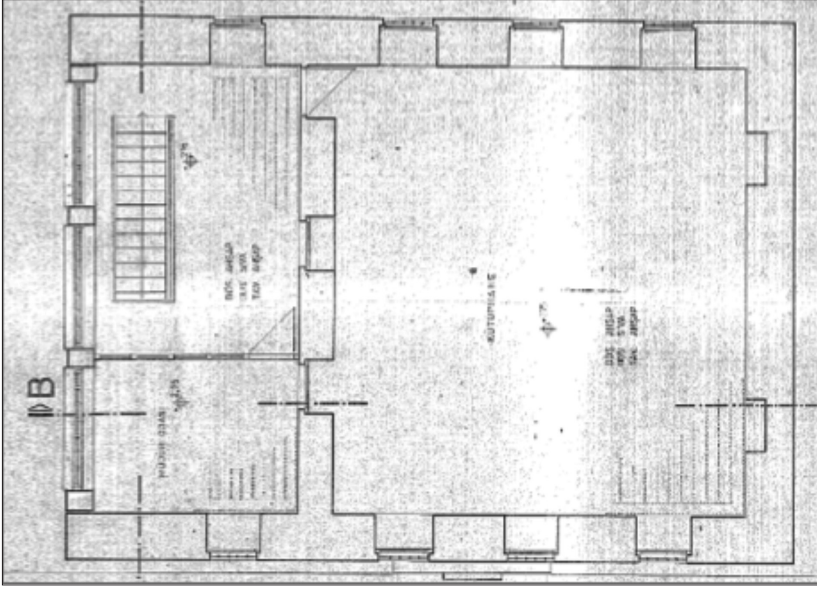
⁴¹ İstanbul Vakıflar II. Bölge Müdürlüğü'nden alınan, 06.04.2006 tarihli VGM İstanbul Bölge Müdürlüğü'nden İnşaat ve Abide Şube Müdürlüğüne gönderilen yazı.

⁴² İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nden alınan, 12.02.2008 tarihli karar.

⁴³ Mehmet Mermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar*, İstanbul 2001, II, s. 904.

⁴⁴ Mert Ağaoğlu, "Hassa Mimarlar Ocağı ve Sermimar Ebubekir Ağanın Hayatı İle Mimarbaşılığı Döneminde İstanbul'da yapılan İki Eser", *Kesit Akademi Dergisi*(The Journal of Kesit Academy), 13, Mart 2018, s. 227-242.

⁴⁵ Mehmed Süreyya, a.g.e., I, s. 239.

Plan 6. Şehid Ahmet Paşa / Çavuşbaşı Sıbyan Mektebi planı
(İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nden
alınan, 1990 tarihli restorasyon projesinde bulunan plan)

için, mektep bu isimle de anılmaktadır.⁴⁶

Fevkanî olan mektep, dönemin en güzel örneklerinden olan bir çeşme üzerine, üç sıra tuğla, bir sıra kesme taş olmak üzere almasığ örgü tekniğinde, kare planlı olarak inşa edilmiştir. Bir sofa, bir derslane ve bir muallim odasından ibarettir. Muallim odasının kapısında “Maşallah 1298” yazmaktadır. İnşa edildiği dönemde, dershanenin iki tarafında üçer pencere açıklığı bulunmaktaydı. Çeşmenin yanında bulunan kemerli kapıdan mektebin avlusuna çıkılmaktadır. Avluda tuvaletler ve üst kattaki derslaneye çıkmak için bir merdiven bulunmaktaydı. Ancak 1940 yılında mektebin kapısı üzerinde bulunan tamir kitabesi ve merdiveni, yapı malzemesi olarak kullanılmak üzere bir şahıs tarafından tahrip edilmiştir. Bu kitabede, mektep harap bir haldeyken H.1298 (M.1880-81) yılında Ali isminde bir kişi tarafından tamir ettirdiği ifade edilmektedir. Onarım tarihi açıkça belirtilmemiş, kitabenin son mısrasından ebced hesabıyla çıkarılmıştır.⁴⁷

⁴⁶ Mehmet N. Haskan, *a.g.e.*, II, s. 904.

⁴⁷ İ. Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Üsküdar Tarihi*, İstanbul 1976, II, s. 307.

Mektep uzun yıllar bakımsız kalarak harap bir hale gelmiş, 1959 yılında İstanbul Belediyesi bu durumu Anıtlar Yüksek Kuruluna bildirerek, gereğinin yapılmasını istemiştir.⁴⁸ Anıtlar Yüksek Kurulu’nca denetimi yapılan mektebin uzun zaman boş ve bakımsız kalması sebebiyle taş malzemeden iç bölmeleri, yan ve arka cephe duvarları, pencere-kapı kemerlerinin üst korniş kısımlarının kısmen dağıldığı rapor edilmiş, yapının restorasyonunun yapılarak hayır hizmetlerinden birine tahsis edilmesi önerilmiştir.⁴⁹ 1973’de yapının restore edilmesi gerektiğiyle ilgili olarak bir karar çıkmış olup, 1988’de restorasyonun Vakıflar Genel Müdürlüğü’nce yapılmasına karar verilmiştir.⁵⁰ Geçen bu süreçte yapı daha da harap bir hale gelerek, sadece batı cephesiyle ayakta kalabilmiştir. 1989 yılında, kalan cephe duvarının, yapının hemen karşısında bulunan Fenayi Ali Efendi Camii’ne ait olabileceğiyle ilgili bir rapor tutulmuş,⁵¹ aynı yıl bu duvar kalıntısının bir sıbyan mektebi duvarı olduğu ve yıkılma tehlikesi bulunduğundan acil restorasyon kararı alınarak, onarımdan sonra çocuk kütüphanesi olarak kullanılabileceğine karar verilmiştir.⁵² 1994 yılında restorasyon projesi onaylanan mektebin onarım çalışmaları başlamış ancak projedeki yetersizlikler nedeniyle çalışma durdurulmuştur.⁵³ 2007 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından ilgili belediyeye eğitim ve kültürel amaçlarla kullanılmak üzere, restorasyon edilmesi şartıyla tahsis edilmiştir.⁵⁴ 2013 yılında restorasyon projesi düzeltilerek onaylanmış,⁵⁵ 2016 yılında restorasyonu tamamlanarak İftah İslamî İlimler Akademisi’ne tahsis edilmiştir. Günümüzde hâlâ bu kurum tarafından kullanılmaktadır.

⁴⁸ İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü’nden alınan, 06.07.1959 tarihli yazı.

⁴⁹ İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü’nden alınan, 26.08.1959 tarihli yazı.

⁵⁰ İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü’nden alınan, 14.11.1988 tarihli karar.

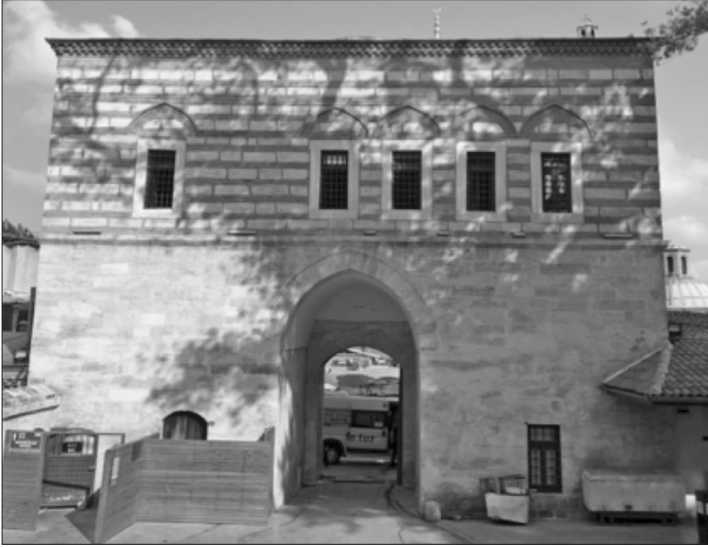
⁵¹ İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü’nden alınan, 07.08.1989 tarihli arkeolog raporu.

⁵² İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü’nden alınan, 19.09.1989 tarihli karar.

⁵³ İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü’nden alınan, 31.05.2013 tarihli rapor.

⁵⁴ İstanbul Vakıflar II. Bölge Müdürlüğü’nden alınan, 26.10.2017 tarihli VGM Kesin Tahsis Protokolü.

⁵⁵ İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü’nden alınan, 05.06.2013 tarihli karar.

Resim 9.
Valide-i Cedid
sıbyan mektebinin
cami avlusundan
görünümü.

9. Valide-i Cedid Sıbyan Mektebi

Mektep, Balaban Caddesinde, Valide-i Cedid Camii'nin bu caddeye açılan kemerli girişinin üzerindedir. Külliye ile birlikte 1708-11 tarihleri arasında Kayserili Mehmed Ağa tarafından inşa edilmiştir.⁵⁶ Banisi Gülnuş Emetullah Valide Sultan, IV. Mehmed'in baş hasekisi; Sultan II. Mustafa ve Sultan III. Ahmed'in annesi olup III. Ahmed döneminde bu külliyei yaptırmıştır. Ayrıca hac yolu üzerine ve daha birçok yere çeşme, köprü ve selsebiller inşa ettirmiştir. H.1127 (M.1715) yılında Edirne'de vefat eden Valide Sultan İstanbul'a getirilmiş, Üsküdar'da kendi adına yaptırdığı bu camideki türbesine defnedilmiştir.⁵⁷

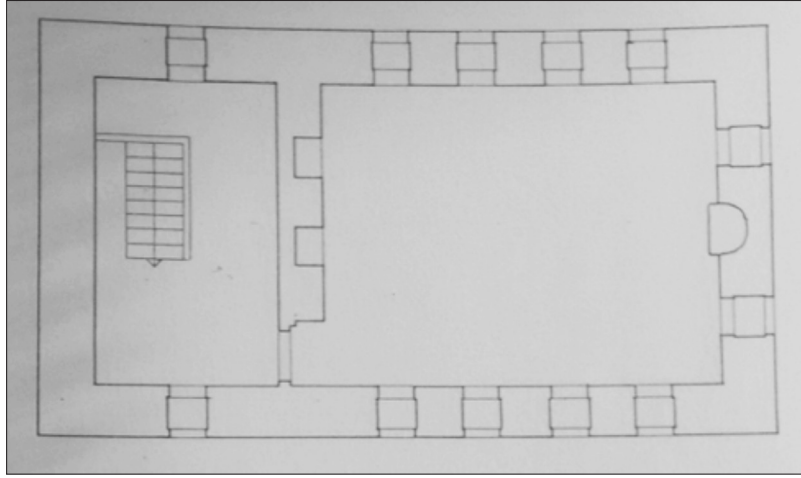
Yapı dikdörtgen planlı olup, taş ve tuğla malzemeden almaşık örgü tekniğiyle inşa edilmiştir. Biri daha basık olmak üzere iki tonozla örtülü olan,⁵⁸ dik bir taş merdivenle çıkılan mektep, iki oda ve bir heladan ibarettir. Cadde ve avluya bakan kısımlarındaki beşer, yan cephesindeki iki pencereden aydınlanır. Yapının sağ kısmında, kemerli giriş kapısının yanında bir oda daha vardır. Burası mahya odasıdır.⁵⁹ 2005 yılında restitüsyon raporu hazırlanan

⁵⁶ Mehmet N. Haskan, *a.g.e.*, II, s. 940.

⁵⁷ Mehmet İpşirli "Gülnuş Emetullah Sultan", *DİA*, C. XIV, Ankara 1996, s.248-249.

⁵⁸ Nadide Seçkin, "Yeni Valide Külliyesi", *DİA*, C.XLIII, Ankara 2013, s. 433-435.

⁵⁹ Mehmet N. Haskan, *a.g.e.*, II, s. 940.

Plan 7. Valide-i Cedid Sıbyan Mektebi planı (İstanbul Vakıflar II. Bölge müdürlüğünden alınan 2005 tarihli restitüsyon raporu içinde bulunan plan)

yapı, o tarihlerde imam lojmanı olarak kullanılmaktaydı.⁶⁰ Günümüzde caminin Kur'an kursu olarak hizmet vermektedir.

10. Selimiye Sıbyan Mektebi

Mektep, Selimiye Kışla Caddesi ve Şerif Kuyusu Sokağın kesiştiği köşededir. Banisi III. Selim, Üsküdar'da kendi adına bir külliye ve kışla yaptırmıştır.

Yapı, İbrahim Kâmî Ağa'nın mimarbaşılığı döneminde,⁶¹ külliyenin bir birimi olarak 1802-1805 yılları arasında diğer yapılarla birlikte inşa edilmiştir.⁶² Fevkanî olan yapı dikdörtgen planlıdır. Alt kısmı düzgün kesme taş, üst kısmı ahşap malzemeyle inşa edilmiştir. İki girişi bulunan mektebin üzerinde herhangi bir kitabe yoktur. Uzun yıllar mektep olarak kullanıldıktan sonra 1915 yılında karakol olarak hizmet vermiştir.⁶³

2008 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından Kültür ve Turizm Bakanlığı'na tahsis edilen yapı, Selimiye Halk ve Çocuk Kütüphanesi olarak

⁶⁰ İstanbul Vakıflar II. Bölge Müdürlüğü'nden alınan, 2005 tarihli restitüsyon raporu.

⁶¹ Selman Can, *Son Dönem Osmanlı Mimarlığı*, İstanbul 2010, s. 44.

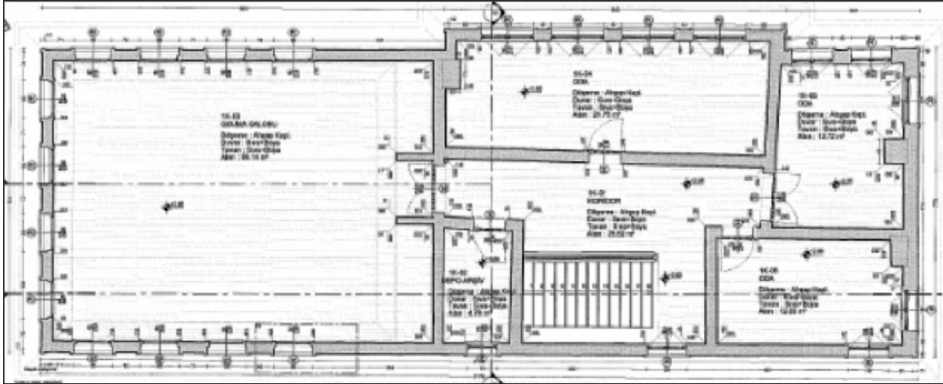
⁶² Selçuk Batur, "Selimiye Camii", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, VI, İstanbul 1994, s. 512-515.

⁶³ Mehmet N. Haskan, *a.g.e.*, II, s. 925-926.

Resim 10.
Selimiye Sıbyan Mektebi

kullanılmıştır.⁶⁴ 2011 yılında basit onarımlar geçiren yapı,⁶⁵ günümüzde çocuk kütüphanesi olarak hizmet vermeye devam etmektedir.

Plan 8. Selimiye Sıbyan Mektebi planı (İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nden alınan, 2013 tarihli restorasyon projesinde bulunan plan).

⁶⁴ İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nden alınan, 29.09.2011 tarihli karar.

⁶⁵ İstanbul 6 Numaralı Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu Müdürlüğü'nden alınan, 16.02.2012 tarihli rapor.

Resim 11. II. Mahmud Sıbyan Mektebi ve Muvakkithanesi.

Resim 12. II. Mahmud Sıbyan Mektebi

11. II. Mahmud (Beylerbeyi) Sıbyan Mektebi

Mektep, Beylerbeyi Hamid-i Evvel külliyesi içinde yer almaktadır. I. Abdülhamid 1778 yılında camiyi inşa ettirdiğinde son cemaat yerinin üzerinde bulunan mektep, II. Mahmud döneminde bu kısma hünkâr mahfili eklenmesi sebebiyle son cemaat yerinden mahfile giden bir geçit olarak kalmıştır. 1820 yılında II. Mahmud tarafından Ali Rıza Ağa'nın mimarbaşılığı döneminde,⁶⁶ caminin güney batısına muvakkithane ile birlikte yeni bir sıbyan mektebi inşa edilmiştir.⁶⁷

Yapı fevkanîdir. Muvakkithane ve dershanenin dâhil olduğu kuzey cephesi mermerden yapılmış ve daire formludur. Güney cephesi ise dikdörtgen planlı olup, bir sıra kesme taş- iki sıra tuğla dizilimiyle almaşık örgü tekniğinde inşa edilmiştir.⁶⁸ Alt katında bir oda ve bir salon, üst katta ise bir derslane ve biri küçük olmak üzere üç oda mevcuttur. Yapıda toplamda 15 pencere açıklığı bu-

⁶⁶ Selman Can, a.g.e, s. 44.

⁶⁷ Emine Naza, "Mahmud II Sıbyan Mektebi ve Muvakkithanesi", Düünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, V, İstanbul 1994, s. 263.

⁶⁸ Emine Naza, a.g.m., s. 263.

lunmaktadır.⁶⁹ Kuzey cephede bulunan dikdörtgen söveli pencerelerin köşelerinde gülbezek formlu kabartmalar, pencerelerin aralarında doru nizamlı sütun başlıkları olan sütunçeler yer almaktadır. Sütun başlıklarının üzerinde istiridye kabuğu formlu kabartmalar görülür. Yapının girişi batı cephesindedir. Kapının üstünde II. Mahmud'un tuğrasının bulunduğu oval formlu bir levha ve iki yanında dörder satırlık talik hatlı yapım kitabesi bulunmaktadır.⁷⁰ Yapı günümüzde Türkiye Gençlik STK'ları Platformu binası olarak kullanılmaktadır.

Sonuç

Osmanlı devrinde İstanbul idari açıdan dört kadılığa ayrılmıştır. Bunlar; Nefs-i İstanbul (Sur içi), Galata, Üsküdar ve Eyüp kadılıklarıdır. İstanbul'daki sıbyan mekteplerinin dağılımına bakıldığında yoğunluğun sur içinde olduğu görülmektedir. Sur içinden sonra en çok mektep Üsküdar'da bulunmaktadır. Klasik devirde, Osmanlı Döneminde Üsküdar kadılığının sınırları batıda Anadolu Kavağı'na, doğuda ise Bostancı'ya kadar uzanmaktaydı. Bu çalışmada günümüzdeki Üsküdar ilçesi sınırlarında bulunan mevcut 11 sıbyan mektebi ele alınmıştır.

Sıbyan mektepleri banîler açısından incelendiğinde; 6 adedinin hanedan mensupları tarafından, 2 tanesinin seyfiye, 2 tanesinin de saray teşkilatı mensupları tarafından inşa ettirildiği anlaşılmaktadır. Abdülbaki Efendi Sıbyan Mektebi ise, ilmiye sınıfı mensubu olan müderris Abdülbaki Efendi tarafından yaptırılmıştır. Diğer yapı tiplerinde olduğu gibi sıbyan mekteplerinin inşasında da hanedan mensuplarının başı çektiği görülmektedir.⁷¹

⁶⁹ İ. Hakkı Konyalı, a.g.e., İstanbul 1976, II, s. 304.

⁷⁰ Emine Naza, a.g.m., s. 263.

⁷¹ Osmanlı İmparatorluğu'nun sosyal tabakalaşmasına bakıldığında; yönetenler (askeri sınıf) ve yönetilenler (reaya: üreten ve vergi veren sınıf) olarak ikiye ayrıldığı tespit edilmektedir. Reaya; esnaf-zanaatkar, tüccar, köylü-çiftçi, hayvancılıkla uğraşan konargöçerler gibi unsurlardan mürekkeptir. Vergiden bağımsız olan yönetici-askeri sınıf da genel olarak beş sınıfa ayrılmaktadır. Hanedan mensupları; Padişah, Şehzâde, Valide Sultan, Haseki Sultan, Padişahın kız kardeşi, kızı, Hanım Sultan, Beyzade-Sultanzade'den ibarettir. Saray sınıfından olanlar ise Babüssaade Ağası (Kapı Ağası), Darüssaadde Ağası (Kızlar Ağası), Eminler (Darphane, Matbah-ı Amire vs.), Silahdar, Kapıcıbaşı, Haznedar Usta vs. gibi görevlilerden oluşmakta ve bunlara genellikle "ağa" ünvanı verilmektedir. Sadrazam, vezirler, sadaret kaymakamı, sadaret kethüdası, Kaptan-ı Derya, Beylerbeyi, Sancakbeyi gibi rical ise seyfiye sınıfını oluşturmakta ve "paşa", "bey" gibi unvanlar kullanılmaktadır. İlmiye sınıfı mensuplarıysa; Şeyhülislam, Kazasker, Hekimbaşı, Kadı gibi Medreseden icazet almış kişilerden meydana gelmekte ve ulema olarak adlandırılan bu kişiler "efendi" yahut "celebi" unvanlarıyla anılmaktadır. Daha çok "Çelebi" unvanını kullanan Kalemîye sınıfı Nişancı, Defterdar, Reisülküttab ve divan

Özgünlüğünü koruyan sıbyan mektepleri üslup olarak incelendiğinde dönem üslubunu yansıttığı gözlemlenmektedir. II. Mahmud sıbyan mektebi plan tipi olarak incelendiğinde barok üslubun plana yansıdığı ender yapılardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Osmanlı mimarisinde ağırlıklı olarak süslemede kendisini gösteren barok üslup, istisnai bazı örnekler dışında (Asariye Camii - Beşiktaş, Küçük Efendi Camii - Yedikule) plan tipine etki etmemiştir. Söz konusu mektepte ise yuvarlak planın kullanılmasıyla barok üslup planda da kendini göstermektedir.

1924 Tevhid-i Tedrisat kanunu ile eğitim- öğretim sistemine getirilen yeniliklerle beraber, belli bir müfredatı olmayan sıbyan mektepleri kapatılmıştır. Bu tarihten sonra uzun süre boş kalmış, bu nedenle tahribata uğramışlardır. Zamanla, belli aralıklara gerçekleştirilen restorasyonlarla ihya edilen bu yapılar kültür ve eğitim amaçlı kullanılmak üzere çeşitli kurumlara tahsis edilmiştir.

Ele aldığımız, günümüz Üsküdar’ında mevcut bulunan bu mekteplerden sadece bir tanesi asıl amacıyla kullanılmakta, Kur’an kursu olarak hizmet vermektedir (Valide-i Cedid sıbyan mektebi). Bir tanesi özgünlüğünü tamamen kaybederek, imam meşrutası olarak kullanılmaktadır (Abdülbaki Efendi sıbyan mektebi). Bir tanesi ise harap bir haldedir (Mehmet Ağa/Kemeraltı Sıbyan Mektebi). Diğer 8 mektebin 3 tanesi çocuk kütüphanesi (Mihrimah, Çinili ve Selimiye sıbyan mektepleri), diğerleri ise (Rüstem Paşa, Atik Valide Sultan, Kapı Ağası Yakup Ağa, Çavuşbaşı/Şehid Ahmed Paşa ve II. Mahmud sıbyan mektepleri) çeşitli vakıf ve derneklerce kullanılmaktadır.

EK: Günümüz Üsküdar Sınırlarında İnşa Edilen Mektepler

Üsküdar’ın günümüz sınırlarında, Osmanlı Döneminde inşa edilmiş 70 mektep, araştırmamızda faydalandığımız kaynakların yanı sıra çeşitli arşiv belgeleri ve el yazmalarından faydalanılarak tablo haline getirilmiştir. Günümüze ulaşan ve kullanılmakta olan mektepler koyu yazılmıştır.

Günümüz Üsküdar mekteplerini tespit ederken yaralandığımız eserler;

- “Mekatib-i Umumiye Talebesine Mahsus” isimli, Milli Kütüphane’de yeralan bir elyazması olup, 1912-1914 yılında bir müfettişin İstanbul’da incelediği mektepleri içermektedir.

- Muallim Cevdet, “Cemaat Mekteplerimize Bir Bakış ve Terbiyemizdeki Buhran”, *Tedrisat Mecmuası*, 4, İstanbul 1919, s.282-290.

- Turgut Kut, “İstanbul Sıbyan Mektepleriyle İlgili Bir Vesika (Mekatib-i Vakfiye Cetveli)”, *Journal of Turkish Studies - Türklük Bilgisi Araştırmaları*, 1, Cambridge 1978, s.55-84.

kâtipleri gibi memurlardan oluşmaktadır.

	Mektep Adı	Bulunduğu Yer	İnşa Tarihi	Banisi Durumu	Günümüzdeki
1	Abdullah Ağa	Beylerbeyi		III. Murad'ın bostancıbaşı Abdullah Ağa	Beylerbeyi Camii'nin arkasında Kur'an Kursu olarak kullanılan bir yapı bulunmakta olup, hakkında kesin olarak bir bilgiye ulaşılamamıştır.
2	Abdübaki Efendi	Sultantepe Mh.	1644	Müderres Abdübaki Efendi	İmam meşrutası
3	Ahmediye	Ahmediye Mh.	1721	Tersane Emini Ahmed Ağa	Günümüze ulaşmamıştır.
4	Altunizade	Altunizade			Günümüze ulaşmamıştır.
5	Ali Ağa Sıbyan	Doğancılar	1702	İzmirli Ali Paşa	Günümüze ulaşmamıştır.
6	Arpacılar Kethüdası Karakadı İsmail Ağa	Atlama Taşı			Günümüze ulaşmamıştır.
7	Atik Valide Sultan	Valide-i Atik Mh.	1583	Nurbanu Valide Sultan	Hafızlar Derneği
8	Ayazma	Aziz Mahmud Hüdayi Mh.	1758 1761	Sultan III. Mustafa	Yerine okul binası yapılmış olup, Şemsipaşa İlkokulu olarak kullanılmaktadır.
9	Ayşe Hatun	Kısıklı Mh..			Günümüze ulaşmamıştır.
10	Aziz Mahmud Hüdayi	Aziz Mahmud Hüdayi Mh.	1855 1856	Sultan Abdülmecid	Günümüze ulaşmamıştır.
11	Burhaniye	Beylerbeyi			Günümüze ulaşmamıştır.
12	Cevri Kalfa	Zeynep Kamil	1810		Günümüze ulaşmamıştır.
13	Çakırcıbaşı Hasan Paşa	Aziz Mahmud Hüdayi Mh.	1558	Hasan Paşa	Günümüze ulaşmamıştır.

	Mektep Adı	Bulunduğu Yer	İnşa Tarihi	Banisi Durumu	Günümüzdeki
14	Çavuşbaşı/ Şehit Ahmet Paşa Sıbyan	Valide-i Atik Mh.	1704	Çavuşbaşı Ahmed Paşa	İftah İslami İlimler akademisi
15	Çinili / Kösem Valide Sultan	Sultantepe Mh.	1642	Mahpeyker Kösem Sultan	Çinili Çocuk Kütüphanesi
16	Debbağ el-Hac Ebubekir Ağa	Debbağlar Mh			Günümüze ulaşmamıştır.
17	Debbağ Mahmud Ağa	Aziz Mahmud Hüdayi Mh.			Günümüze ulaşmamıştır.
18	Defterdar / Mehmet Tahir Efendi	Selimiye Mh.	1826 1827	Mehmet Tahir Efendi	Günümüze ulaşmamıştır.
19	El-hac Ömer Efendi	Çengelköy			Günümüze ulaşmamıştır.
20	Esmihan Sultan	Tunusbağı			Günümüze ulaşmamıştır.
21	Evliya Hoca	Mimar Sinan Mh.		IV. Muradın imamı Evliya Hoca Mehmed Efendi	Günümüze ulaşmamıştır.
22	Fatma Hanım	Küçük Çamlıca	1893 1894	Eşi Şeyhülislam Bodrumî Ömer Lütü Efendi	Günümüze ulaşmamıştır. Günümüze ulaştığı sanılan yapı, Ömer Lütü Efendi'nin kendi adına yaptırdığı mesciddir. ¹⁸²
23	Fettah Efendi	Mimar Sinan Mh.			Günümüze ulaşmamıştır.
24	Feyziye / Ebe Hafize Hanım / Tefikiye	Bülbülderesi	1882	Ebe Hafize Hanım	Günümüze ulaşmamıştır.
25	Fıstıklı/ Hatice Sultan	Salacak Mh.	1764 1765	Sultan III. Mustafa	Günümüze ulaşmamıştır.
26	Geredeli	Mimar Sinan Mh.			Günümüze ulaşmamıştır.

⁷² Mehmet İpşirli, "Bodrumlu Şeyhülislam Bodrumî Ömer Lütü Efendi" *Osmanlılardan Günümüze Her Yönüyle Uluslararası Bodrum Sempozyumu Bildiriler* (24-26 Ekim 2007), Bodrum 2008, s. 539-546.

	Mektep Adı	Bulunduğu Yer	İnşa Tarihi	Banisi Durumu	Günümüzdeki
27	Gülfem Hatun	Mimar Sinan Mh.	1561 1562	Kanuni sultan Süleyman'ın cariyelerinden Gülfem Hatun	Günümüze ulaşmamıştır.
28	Hace Hesna Hatun	Sultantepe Mh.		Hacı Hesna Hatun	Günümüze ulaşmamıştır.
29	Hacı Ahmet Paşa	Aziz Mahmud Hüdayi Mh.			Günümüze ulaşmamıştır.
30	Hacı Bedel Mustafa Efendi	Mimar Sinan Mh.		Hacı Bedel Mustafa Efendi	Günümüze ulaşmamıştır.
31	Hacı Faik Efendi	Mimar Sinan Mh.			Günümüze ulaşmamıştır.
32	Hacı Ömer Efendi	Çengelköy			Günümüze ulaşmamıştır.
33	Hacı Selim Ağa	Mimar Sinan Mh.	1782	III. Selim'in hocası Tersane-i Amire emiri Hacı Selim Ağa	Günümüze ulaşmamıştır.
34	Hamid-i Evvel	Beylerbeyi	1778	I. Abdülhamid	Günümüze ulaşmamıştır.
35	Hamidiye	Çengelköy		I.Abdülhamid	Günümüze ulaşmamıştır.
36	Hasan Bey	Büyük Çamlıca			Günümüze ulaşmamıştır.
37	Hasodabaşı Ahmed Ağa	Ahmediye Mh.	1643		Günümüze ulaşmamıştır.
38	Haydar Paşa	Bulgurlu			Günümüze ulaşmamıştır.
39	Hayrettin Çavuş	Mimar Sinan Mh.		Kanuni Sultan Süleyman dönemi çavuşlarından Hayrettin Efendi	Günümüze ulaşmamıştır.
40	Kalınoglu Ahmed Ağa	Mimar Sinan Mh.		Hacı Ahmed Ağa	Günümüze ulaşmamıştır.
41	Kandilli	Kandilli		Anadolu Başhalifesi Mehmet Efendi	Günümüze ulaşmamıştır.

	Mektep Adı	Bulunduğu Yer	İnşa Tarihi	Banisi Durumu	Günümüzdeki
42	Kapı ağası Mehmet Ağa	Toptaşı			Günümüze ulaşmamıştır.
43	Kapı ağası Yakup Ağa	Toptaşı	1678	Saray Ağası Yakup ağa	Nil Eğitim ve Yardımlaşma Derneği
44	Kerime Hatun	Çengelköy		Oğlu Kapı Ağası Ahmet Ağa	Günümüze ulaşmamıştır.
45	Mahmud Çavuş	Karacaahmet			Günümüze ulaşmamıştır.
46	Mehmet Ağa/ Bulgurlu Mescid	Mimar Sinan Mh.		Darüssaade Ağası Mehmed Ağa	Günümüze ulaşmamıştır.
47	Mehmed Ağa/ Kemeraltı	Valide-i Atik Mh.	1589 1590	Darüssaade ağası Mehmed Ağa	Harap bir halde
48	Mihrimah Sultan	Üsküdar İskele	1540 1547	Kanuni Sultan Süleyman'ın kızı Mihrimah Sultan	Mihrimah Sultan Çocuk Kütüphanesi
49	Mumcubaşı	Sultantepe Mh.		Mumcubaşı Mehmed Ağa	Günümüze ulaşmamıştır.
50	Mustafa Ağa	Zeynep Kamil		Hacı Mustafa Ağa	Günümüze ulaşmamıştır.
51	Necip Bey	Kısıklı			Günümüze ulaşmamıştır.
52	Nevfidan Hatun	Bülbülderesi		II. Mahmud'un başkadını Nevfidan Hatun	Günümüze ulaşmamıştır.
53	Rıza Paşa	Vanıköy		Serasker Rıza Paşa	Günümüze ulaşmamıştır.
54	Rodosi Ahmed Ağa	Karacaahmet	1790 1795	Ahmed Ağa	Günümüze ulaşmamıştır.
55	Rum Mehmet Paşa	Aziz Mahmud Hüdayi Mh.	1471 1472	Rum Mehmet Paşa	Günümüze ulaşmamıştır.
56	Rüstem Paşa	İmrahor Mh.	1551(?)	Kanuni Dönemi sadrazamı ve damadı Rüstem Paşa	Divan Edebiyatı Vakfı

	Mektep Adı	Bulunduğu Yer	İnşa Tarihi	Banisi Durumu	Günümüzdeki
57	Selimiye	Selimiye Mh.	1802-5	Sultan III. Selim	Selimiye Çocuk Kütüphanesi
58	Serhalife Mustafa Efendi	Kandilli			Günümüze ulaşmamıştır.
59	Silahdar Süleyman Ağa	Bulgurlu	1755-56	I. Mahmud'un silahdarlarından Süleyman Ağa	Günümüze ulaşmamıştır.
60	Sipahiler Ağası el-Hac Mustafa Ağa	Karacaahmet			Günümüze ulaşmamıştır.
61	Solak Sinan	Mimar Sinan Mh.		Solak Sinan Efendi	Günümüze ulaşmamıştır.
62	Solakbaşı Mehmed Ağa	Mimar Sinan Mh.		Hacı Mehmed Ağa	Günümüze ulaşmamıştır.
63	Sultan II. Mahmud	Beylerbeyi	1820	Sultan II. Mahmud	Türkiye gençlik STK'ları Platformu
64	Süleyman Paşa	Ahmediye Mh.	1687		Günümüze ulaşmamıştır.
65	Şaban Efendi	Zeynep Kamil			Günümüze ulaşmamıştır.
66	Taş Mektep	Üsküdar			Günümüze ulaşmamıştır.
67	Tavaşi Hasan Ağa	Ahmediye Mh.	1586		Günümüze ulaşmamıştır.
68	Tunusbağı	Salacak	1708 1711	Gülnuş Emetullah Valide Sultan	Günümüze ulaşmamıştır.
69	Türk Ahmet Paşa	Mimar Sinan Mh.	1705	Şehit Ahmet Paşa	Günümüze ulaşmamıştır.
70	Valide-i Cedid	Balaban Cd.	1708-11	Gülnuş Emetullah Valide Sultan	Valide-i Cedid Camii Kur'an Kursu